

emberfaj, azt véglegesen megmondani nehéz. Például Exner „Japan“ című művében azt mondja, hogy a széles mellű és vállú, meg magas homlokú ajnó inkább európai típus, mint ázsiai, azaz inkább árja fajú, mint türáni. Nyelvüket azért a pár szóért, a melyeknek társai a nippon, koreai, mandsu, magyar és más türáni nyelvben is megtalálhatók, türáni nyelvnek aligha nevezhetni. Például a *viz* nipponi nyelven *mizu* és ajnó nyelven *becz* (folyóvíz), ajnó *poo*, *pó*, vogul *pi*, *püv*, osztják *pokh* (fiú); ajnó *khocz*, magyar *húsz*, vogul *kusz*, osztják *khusz*, nippon *hata* stb.

Szerző az ajnókat egy ős emberfaj maradványának tartja, a mely egykor nagyobb számban Kelet-Ázsia tengerpartjait és szigeteit birta; míg a türáni nipponok százados harcokban nagy részben kipusztították, a megmaradt részt pedig a magas fekvésű *Ero*, *Szakhelin* és *Kurili* szigetekre szorították, a hol a dermesztő égélj siettetni kipusztulásukat.

Heller J. jezsuita szerzetes ismerteti az oly sokszor tárgyalt, de idáig még mindig hiányosan másolt nestorianus keresztény emlékkőnek fölfödését, megtartását és adja a kő sinai és szír nyelvű fölíratának megfejtését. Hszingán fu városa mellett levő ezen emlékkő a Kr. u. 781 évben emeltetett, a mi azt mutatja, a mint Lóczy L. helyesen jegyezte meg, hogy a kereszténység Sinában már akkor el volt terjedve, a mikor a római egyház a sinai birodalomról tudomással sem birt.

A kötet többi részét a természetrajzi gyűjtések fölsorolása, tudományos meghatározásai és illustratioi töltik be mind hírneves szakemberektől, a kik a természetrajz csaknem minden osztályában mutatnak ki új fajokat, a melyekkel az expeditio eme tudományágat gazdagította.

Sz. G.

Különfélék.

Dr. Szilasi Gergely.

Ennek az évnek január 17-ik napján hunyt el Naszódon a kolozsvári *Ferencz-József Tudomány-Egyetem* nyugalmazott nyilv. rendes tanára, dr. *Szilasi Gergely*. A román Encyclopedia számára írt „*Ön-életrész*“-a (Tribuna 8, 9. szám 1897.) szerint, született Bethlenben (Szolnok-Doboka) 1836. január 27-én. Tanult Pécsen, Kolozsvárt a piaristáknál, a hol 1855-ben „*praeclare maturus*“-nak nyilvánított. Azután a bécsi Sta Barbara kir. gör. kath. seminariumba került; a bécsi egyetemen 1862-ben a hittaniakból tudorrá avattatott: 1865-ben a seminarium igazgatója lett, s esperesi rangot nyert. 1872-ben került

az ujonnan felállított kolozsvári egyetemhez, melynek 1836-ig nyilv. rendes tanára volt, a román nyelvet és irodalmat adván elő. 1881-ben a kar böles. doktori czímmel tüntette ki „*honoris causa.*“ Jogosított tanára volt a sémi nyelveknek is. A tanárvizsgáló bizottságnak, a bukaresti tudományos akadémiának tiszteleti tagja stb.

Irodalmi munkásságát a következőkben foglalhatjuk össze: 1862-ben lefordította románra Wiseman kardinális „*Fabiola*“ című egyháztörténeti regényét; 1865-ben indítja meg a „*Sionul Românească*“ egyházi lapot; 1879-ben *Apologie*, 1872-ben *Renasterea limbii române* címen ad ki egy-egy füzetet. Írt még néhány nyelvészeti tárgyú közleményt a Transilvaniában, Familiában, Telegraful Romanban. Magyar nyelven a következő címek alatt jelentek meg közlemények tőle: 1. A *dáciai román nyelv régisége.* (Erdélyi Múzeum 1876.); 2. A *maczedoniai román nyelvjárás.* (U. o. 1875.); 3. A *román műmese-költészet kezdetei* (Egyetemi évkönyv 1878—9).

Dr. Szilasi Gergely jeles románista volt; nagy tudású és ismeretű férfiú. Hogy keveset írt, annak az iránynak köszönhető, a mely lekötötte. A nyelv jurifikálók, az ethnologisták közé tartozott, a kikre pár évtized óta igen rossz napok jártak. Nem írt, hanem tanult. A románság között a nyelvészetekben kevés ember volt nála tudósabb.

Nyugodjék békében!

Moldován Gergely.

Egy tudományos fölfedezés.

Tudjuk, hogy a Darwin-féle elmélet szerint az ember megjelenése a földön nem külön teremtési actus útján, hanem ugyanazon módon történt, mint a többi élőlények s különösen emlősök fejlődési és lezármaszási története. Az embernek alsőbbrendű állatoktól, s névszerint a majomtól való származása, bár elméletileg megdönthetetlen volt, a valóságban mindaddig nélkülözötte a kézzelfogható bizonyítékot, t. i. még mindig nem sikerült fölfedezni a majom és az ember közötti átmeneti lényt, se élve, se annak korábbi időből eredő maradványait. Itt és ott merültek fel ugyan paläontologiai leletek, a melyek a majom és az ember közötti hézag áthidalására alkalmasaknak látszottak, de utóbb mindannyiszor kiderült, hogy csakis majom-maradványokról van szó. Végre két év előtt egy nagyfontosságú lelet meghozta ez ügyben a kívánt bizonyítékot! *Dubois Jenő*, egy fiatal németalföldi katonarvos, 1890—95 években terjedelmes ásatásokat eszközölt *Jáva* szigeten korábbi geologiai korszakokból származó gerinczesek maradványai után. Fáradságát szép siker jutalmazta: mintegy 400 láda fossilis csontot küldött Leidába. A sziget közelében levő *Keudengo* hegylanczolat kemény, vulkanikus tuffa-rétegében csupa oly fauna rejlik, a mely részint ma már teljesen kihalt fajokat, részint a maiaktól eltérő fajokat képvisel. E rétegek vagy a kora-tertiär, vagy a késő-quartär korszakból származnak, mely a maiak közvetlenül megelőzte s abba

átment. Szarvas, bivaly, orrszarvú, sertés, elefánt, tigris, hyéna és krokodil csontok szomszédságában Dubois két zápfogat, egy felső-koponyát és egy bal felső-lábszárcsontot talált, melyek az emberszabású majom és az ember tulajdonságait oly mértékben egyesítő lényhez tartoznak, hogy a fölfedező bennök a kettő *összekötő-kapcsát* látja, s *Pithecanthropus erectus* névre keresztelte. E tárgyak több méter távolságra feküdtek egymástól, de ugyanazon tuffarétegben, ugyanazon magassági vonalon a *Bengevan-folyó* meredek partján Trinil közelében. Sokan kétségbe vonták, hogy e skeletrészek együvé tartoznának, de a ki látott valaha fossilis csonttelepet a természetben, vagy tett ilyen ásatásokat, az előtt kétségtelen, hogy azok egy egyén maradványai. A sok százezernyi állatsont közt csak e négy volt, melyek azokhoz semmi viszonyban nem állanak, ellenben épségre, nagyságra s alakra nézve annyira egymáshoz illenek, hogy egyenesen ember- vagy majomszabású lénynek kell azokat tulajdonítanunk, és pedig egy és ugyanazon lénynek. Ha más állatfajról volna szó, nem is igen emelték volna ez ellenvetést, de itt a majom és az ember közti átmeneti alak fölvétele nagy ellenkezőt keltett. Duboisnak a leletről szóló első jelentése (1894) s a majom-emberre vonatkozó hypothesis erős vita tárgyává lett.

A koponyatető általános alkatára nézve a *gibbon*-hoz (Jáva szigetén élő emberszabású majom) hasonlít, de annál sokkal nagyobb; belső ürtartalma 900—950 köbcéntiméter, a mi kétharmada egy közép nagyságú emberi koponyaüregnek, holott a legnagyobb anthropoidok kapacitása legfőlegb 500 köbcéntiméter. Így hát a *pithecanthropus* kapacitása az embernél kisebb, az anthropoidénál nagyobb; arcvonala szintoly jelentékenyen alatta áll a pápuáénak s mikrokephalósénak, és fölötte az anthropoidokénak. A kettő közt a középen áll, tehát egy átmeneti formához tartozik. — A felső lábszárcsontnál hasonlót látunk; hossza 455 milliméter (az egész egyén testi nagysága e szerint 1.7 méter lehetett) s így megfelel a koponyatetőnek, de jobban hasonlít az emberéhez, mint amaz. Az ember görbe s anthropoidok egyenes lábszárcsontja közt ez a középen áll; kevésbbé görbe, mint az emberé, de annyira mégis, hogy könnyen lehet embernél is ily görbületű csontot találni. A *planum popliteum* tájéka domborúbb, mint az embernél, a miben ismét a gibbonhoz hasonlít jobban, bár az embernél is fordul elő ilyen pathologikus alakulás. Egyszóval a femur jobban hasonlít az emberéhez, mint a koponyaboltozat; ebből azt következtetik, hogy a *pithecanthropus* egyenesen járt. — A két zápfog (a felső álkapocs 2-ik és 3-ik zápfoga) koronájában inkább az ember, nagyságában és gyökér elhajlásában az anthropoid zápfogához hasonlít. A második mindenben megegyezik a harmadikkal, de annál jóval kopottabb. A csontok e tulajdonságaiból Dubois és sok más buvár arra az indokolt felfogásra jutott, hogy a *pithecanthropus* maradványai se egy emberre, se egy majomra nem vonatkoztathatók, hanem az ember s az emberszabású

majom közt álló átmeneti lényhez tartoznak, a mely egy sajátos, úgy az előbbtől, mint az utóbbtől elütő fajt képezett, úgy hogy számára új családot kell felállítanunk.

Ha végigtekintjük azon zoologusok, anthropologusok, anatomusok és paläontologusok véleményét, kik e kérdéssel foglalkoztak, látni fogjuk, hogy azok a lehető legnagyobb mértékben szétágazók, a mi a legjobban tanúskodik a pithecanthropus átmeneti természete mellett. Majomi eredetűnek mondja a leletet 3, emberinek 5, a kettő közti átmenetnek 6, részint majominak, részint emberinek 6 részint átmenetinek, részint emberinek 2. Az átmeneti forma legerősebb védelmezői a paläontologusok, kik előtt az átmeneti forma fogalma legotthonosabb. A koponyaboltozatra és a fogakra nézve a vélemények majdnem egyenlően oszlanak meg a majom és az ember közt, a lábszárcsontot ellenben minden szerző emberinek tartja. Ebből az tűnik ki, hogy a koponyaboltozat és a fog inkább majomi jellegű maradt, míg a lábszárcsont teljesen emberi alkatot öltött. *Az emberi typushoz való közeledés nem a koponyánál, hanem a végtagoknál kezdődött.*

Ez alapon aztán könnyebben kimagyarázható az embernek alsórendű lényből, név szerint majomból való kifejlődése is. E kifejlődés a hátsó végtaggal vette kezdetét; az emberszabású majom mindinkább hozzászokott a földön való mozgáshoz, mind hosszabb időre elhagyta a fákat s hátsó lábain járkált. Ez által lassankint annyira kiképződött a járásban, hogy a végtagok, kivált a lábszárak izomzata és alkata is ehhez alkalmazkodott s kézből széles talpú lábbá alakult, Tudjuk, hogy az igen alacsony műveltségű népeknél, valamint az újszülött gyermekekénél a kéz és láb közt nincs oly nagy különbség, mint nálunk. Így a négykezűből különböző végtagú lény lett, a ki képes volt az erdőt ott hagyni s szélesebb körben ott mozogni; szeme szélesebb, sokoldalúbb látómezőt nyert s ez által, a karok újabb functionainak behatása mellett, az agy gyors fejlődését is előmozdította. A végtagok elkülönződése e lényt egy csapással valamennyi állat fölé emelte, mert hátsó lábainak functionja teljesen független lett az elsőkéttől a mi az állatoknál hiányzik. Lábaival járt, kezeivel megkereste élelmét, védelmezte magát. Kődobálás közben észrevette, hogy a lepattanó hegyes, éles szilánkkal szurni, vágni lehet; szándékosan is próbált ilyent készíteni. E fegyverrel kezében már nemcsak védekezésre, hanem támadásra is képessé lett, vadászszá vált. Kézi ügyessége eszét, emez azt fejlesztette, az egyes agyrészek és érzéki szervek functionja kölcsönösen hatott egymásra s ezek viszont a kéz ügyességét tökéletesítették.

R. L.

Pusztuló bányászati levéltár.

Az 1852-ik évtől fogva az 1880-ik év végéig Kolozsvárt fennállott bányászati igazgatóság ministeri rendelettel feloszlatatván, teendői s hatásköre két különböző hatóságra szálltak át, a melyek közt

újabbkori, még actualis értékű és jelentőségű levéltára is megoszlott. A volt kicstári igazgatóságtól örökölt 1695-ön kezdődő levéltára azonban Zalatnára küldetett az újonnan alkotott bányászati hivatalnak. Ennek a levéltárnak immár csak történeti bece van, s mint ilyenre semmi szüksége sincs a zalatnai bányahivatalnak. A baj azonban nem ebben rejlik, hanem abban, hogy Zalatnán e levéltár számára helyiség nincs s mint haszontalan és alkalmatlan lomot valami kapu alatt felhalmozva tartják, a hol könnyen elpusztúlhat s idővel bizonyára el is pusztúlna. A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara 1880. jelentésében constatólván e levéltár Zalatnára vitelét, kifejezte azt az óhajtását, hogy bár csak „a már inkább a történelmet illető múlt századi levéltár Zalatnáról, a hol számára helyiség sincs, biztos helyre, az országos levéltárba Budára helyeztetnék át.“ Ez az óhajtás mind máig nem teljesült, mert nem régiben egy úti tárczában (P. Ll.) ismét csak azt olvassuk, hogy még mindig ott hányódik-vetődik, pusztúl az a nemzetgazdaságtani történeti tekintetből minden esetre becses levéltár. Felhívjuk erre az országos levéltár nagyérdemű igazgatósága figyelmét! Örömmel olvastuk ugyancsak e napokban, hogy a bécsi kamarai levéltár magyarországi részét nem sokára Budára viszik le. Kívánatos volna, hogy ugyanakkor az erdélyi kincstár eme pusztulásnak indúlt része is megmentetnék és biztos elhelyezést nyerne valahára — a míg nem késő!

Sz. L.

Szakosztályi Értesítő.

I. Havi ülés.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet böcs-, nyelv- és tört. tud. szakosztálya f. é. első havi ülését jan. 16-án d. u. 4 órakor tartotta dr. Szamosi János elnöklete alatt.

1. *Becze Antal*: A »Siculicidium« utójátéka cz. értekezését olvasta fel a titkár.

2. *Dr. Versényi György*: Csokonai Dorottya és Pope fürtrablása összehasonlításáról olvasott fel.

3. *Új tagokul* fölvétettek: a *Magyar Kaszinó* Brassón, dr. *Demek Győző* főreálisk. tanár N.-Váradon (erd. múz. egyl. tagul), a *Kalazantinum* Kolozsvárt, a *Nemzeti Kaszinó* Kolozsvárt, *Koós Ferencz* kir. tanácsos, ny. tanfelügyelő Brassón; dr. *Gyárfás J.* Tihamér főgymn. tanár Brassón, *Sólyom Lajos* tanárjelölt Kolozsvárt (aj. a titkár), *Bognár János*, *Jakobinyi Alajos*, *Martin Pál* tanárjelöltek Kolozsvárt (aj. Gombos F. Albin), *Tankó Béla* theologus (aj. Imre Sándor).

II. Választmányi ülés.

Szakosztályunk választmánya f. é. jan. 16-án d. u. 5 órakor tartotta ebben az évben első ülését, melyen a közgyűlés napjául kitűzte jan. 23-át, magáévá tette a titkár által kidolgozott évi jelentést és a pénztárkezelő elnök által